

RATNA MORNARICA I NAŠA ODBRANA NA JADRANSKOM MORU¹

Već je mnogo puta rečeno da koncepcija i doktrina općenarodne odbrane imaju svoje izvorište u narodnooslobodilačkom ratu, te da su se stvarale i razvijale uporedo s pobjedama naše revolucije i izgradnjom samoupravnog društva. Ta ocjena odnosi se, prirodno, i na područje Jadrana, odnosno rat na moru. Otuda je i jedna od elementarnih pretpostavki potpunog i kompleksnog razumijevanja strategijskih i doktrinarnih načela i principa općenarodne odbrane spoznaja naših iskustava u narodnooslobodilačkom ratu, i to ne samo u vojno-operativnom pogledu, već i znatno šire.

I

Kao što je poznato, masovniji razvoj narodnooslobodilačke borbe na Jadranu počeo je nešto kasnije, iako su prve akcije na moru izvedene već početkom 1942. Razvoj narodnooslobodilačke borbe na obali inicirao je, naime, dosta rano neophodnost oružane borbe i na moru, i u mjeri u kojoj su dejstva jedinica NOV postajala efikasnija i opsežnija — rat na moru poprimao je sve šire dimenzije. U početku, dok su veze preko mora, do otoka i obratno, bile pojedinačne dovoljne su bile ilegalne i prikrivene akcije čiji je ishod, najčešće, bio neizvjestan i rizičan. Međutim, već od jeseni 1943. situacija se bitno mijenja. Preko mora počinju se prebacivati i napadati krupne snage NOV, evakuišu se ranjenici i zbjegovi, a kada je pod kraj 1943. i u 1944. došlo i do međunarodne afirmacije i priznanja naše borbe i kada se pristupilo organizovanju države — na moru i preko mora se razvila živa djelatnost, koju je trebalo neprekidno obezbjeđivati, a uz to voditi i stalnu oružanu borbu. Jedno vrijeme otok Vis bio je čak i sjedište rukovodstva pokreta — CK, vlade i Vrhovnog štaba. Oružana borba na moru bila je, naime, već toliko

¹ Skraćeni završni deo studije »Savremeni rat i mornarica«.

masovna i razvijena da su na jednom otoku (Visu) mogle bazirati snage veće od jedne divizije, koje su odatle preduzimale neprekidna dejstva i održavale stalnu inicijativu na cijelom području srednjedalmatinskih otoka.

Takav razvoj događaja proizilazio je, prije svega, iz spoznaje o izuzetnom značaju mora i njegove obale, a posebno mnoštva otoka, u vođenju oružane borbe i sprečavanju neprijatelja da područje Jadrana iskoristi za svoje ciljeve. Takvu i sličnu orijentaciju ispoljiće i mnogi oslobodilački pokreti primorskih zemalja poslije drugog svjetskog rata, pri čemu se još jedanput potvrdilo staro pravilo da odnos prema moru i borbi na moru zavisi, u prvom redu, od priviknutosti stanovništva na more i orijentacije na privređivanje na moru i prekomorsku razmjenu, zatim otvorenosti i dubina obalnog mora i, konačno, dejstva pomorskih snaga neprijatelja neposredno uz obalu. Alžir i Vijetnam daju, na primjer, dva različita iskustva u pogledu korišćenja mora u borbi za sopstvenu nezavisnost. Naše srednje i sjeverno Primorje, sa brojnim naseljenim i nenaseljenim otocima i izrazito razuđenom obalom, omogućavalo je, takođe, intenzivnija partizanska dejstva na moru nego južno Primorje, bez otoka, sa otvorenom i strmo zasječenom obalom. Značaj Jadranskog mora za oslobodenje zemlje, posebno njenih otuđenih otoka i obale, kao i za afirmaciju nove države u svijetu, uočen je ubrzo poslije prvih pobjeda u razvoju naše oslobodilačke borbe. Već krajem 1942. drug Tito donosi odluku o formiranju Prvog mornaričkog odreda, i to kada osim ljudi spremnih za borbu ništa drugo na moru nijesmo posjedovali, a sličnog značaja bila je i odluka da se brane otoci, posebno da se odsudno brani otok Vis. I ova, kao i mnoge druge odluke u vezi s dejstvima na moru, bila je zasnovana na realnoj viziji budućih zbivanja i ulozi koju će naše snage na Jadranu, pogotovo njegovom centralnom dijelu, imati u njima.

Iskustva u pogledu integracije snaga

Naša partizanska mornarica razvijala se integralno — na moru i kopnu. Prvi mornarički odred, na primjer, imao je »postaje« na kopnu i naoružane leute na moru. U postajama — bazama trebalo je braniti i zaštititi naoružane čamce. Te zadatke izvršavali su partizanski vodovi u odred, s tim što je Komanda odreda objedinjavala i jedne i druge. U jesen 1943. formiraju se pomorski obalski sektori, također integrisane — združene jedinice. U njihovom sastavu nalazile su se flotile naoružanih brodova i patrolnih čamaca, zatim čete

i bataljoni mornaričke pješadije, obalske baterije i divizioni, osmatračke stanice i razne druge jedinice na kopnu i moru.

Posebna organizacija flotnih snaga, namijenjenih za dejstva u zonama otvorenog mora (od posebnog interesa za našu odbranu), nije postojala. U to vrijeme nismo imali snage osposobljene za takvu namjenu. Pa, ipak, dejstva u vodama oko otoka koje smo držali pod kontrolom (Vis, Kornati, Dugi, Ist, Molat) imala su na neki način i ovu komponentu, makar povremeno. Laki pomorski sastavi savezničke RM svojim prisustvom u istočnim vodama Jadrana »pokrivali« su u nekoliko slučajeva i naša dejstva u odbrani Visa i u napadima na srednjedalmatinske i sjevernodalmatinske otoke. Nešto kasnije formirani Kvarnerski pomorski sastav vršio je to isto svojim flotilama naoružanih brodova, naročito u završnim operacijama za oslobođenje zemlje.

U poslijeratnom periodu razvoja naše RM nastavljena je tradicija NOR-a, ali na višem stepenu i u sasvim novim, izmijenjenim uslovima. Odbrana prema otvorenom moru »produžena« je do krajnjih granica, a s pojavom raketnog oružja flotni sastav je s još više sigurnosti i odlučnosti preuzeo zadatke zaštite snaga angažovanih u odbrani otoka, obalnog mora i obale od pomorsko-vazdušnih dejstava sa otvorenog mora.

Objedinjavanje organizacije i dejstava svih snaga na moru, otocima i obali vršilo se redovno na najvišem nivou — od komande Prvog mornaričkog odreda, preko komandi pomorskih sektora i zona, do komande mornarice i komande vojnopomorske oblasti. Nosioći objedinjavanja bile su gotovo uvijek pomorske komande i štabovi.²

Jedinstveno rukovođenje svim dejstvima na pomorskom vojištu

Već od najranijeg perioda razvoja mornarice NOVJ bilo je obezbijeđeno jedinstvo dejstava svih snaga na Jadranu. Ono je ostvarivano čak i u najtežim uslovima kada su veze na vojištu bile više-

² U NOR-u 23. divizija na otoku Visu bila je neposredno potčinjena Komandi VIII korpusa, a ne Komandi mornarice NOVJ. Radilo se o tek formiranoj komandi mornarice NOVJ s premalo iskustava. Rješenje je nađeno u zajedničkom štabu komande mornarice i 26. divizije, koji je vršio funkciju najstarije komande ne samo u odbrani otoka Visa, nego i za sva dejstva na jadranskom pomorskom vojištu. To su isti oni zadaci koji su poslije rata bili u nadležnosti komande ratne mornarice, a u novijoj organizaciji — komande vojnopomorske oblasti.

struko ispresijecane snagama neprijatelja, i kada su se obala i najveći dio otoka nalazili pod njegovom okupacijom. Ipak, i u takvim uslovima, komande pomorskih sektora obezbjeđivale su jedinstveno rukovođenje u svojim zonama, a to isto ostvarivala je i komanda mornarice NOVJ na cijelom jadranskom vojištu, odnosno onom njegovom dijelu dokle su dosezale naše snage (uključujući i najudaljenije veze preko otoka Susaka sa Istrom, Paga sa Velebitom, Lastova sa Konavoskim stijenama, i najvažnije prekomorske komunikacije sa Visa za južnu Italiju).

Odmah poslije kapitulacije Italije, u jesen 1943, bile su formirane različite i međusobno nepovezane mornaričke komande: Obalska komanda u Splitu, Obalska komanda kninskog sektora, i komanda mornarice za Hrvatsko primorje i Istru u Crikvenici. Komanda mornarice NOVJ, formirana nešto kasnije, odmah je preimenovala pomenute tri komande u pomorske sektore, i istovremeno povezala svu djelatnost na moru. Ni u najtežim situacijama nije se postavljalo pitanje organizacijskog prepočinjavanja ovih komandi; one su neprekidno bile vezane za komandu mornarice, čak i kada su najtješnje sarađivale sa štabovima kopnenih jedinica. Ispravnost takvog stava potvrđena je ubrzo po izbijanju njemačkih snaga na obalu kada su se mornaričke komande povukle na more i otoke, ne obazirući se na neizvjesnost situacije koja ih je očekivala. Kopnene jedinice i komande NOVJ povukle su se sa obale u unutrašnjost, a veze su za dugo vreme bile prekinute.

Jedinstvo dejstava »sa fronta« i u pozadini ostvarivano je, takođe, na originalan način. Ono je bilo u nadležnosti pomorskih obalskih sektora koji su objedinjavali sva dejstva na okupiranom i oslobođenom teritoriju, s tim što su flotile naoružanih brodova i patrolnih čamaca sa otoka Visa, Dugog, Ista ili Lastova otplovljavale u područja pod kontrolom neprijatelja i napadale njegove transporte na moru ili se sa pomorskom pješadijom i jedinicama kopnene vojske iskrcavale na otoke i obalu. Kada je bilo potrebno, flotile su, dijelom snaga ili kompletne, bile angažirane u borbenom obezbjeđenju prilaza bazama, konvojiranju važnijih transporata sa otoka na obalu i, obratno, između otoka, pa čak i baza u južnoj Italiji (prekomorska komunikacija). Drugim riječima, iste plovne jedinice branile su sopstvene baze i morska područja oko i između baza, i izvodile dejstva u »pozadini« neprijatelja. Situacija se nije bitnije promijenila ni u jesen 1944. godine kada su u sastavu mornarice NOVJ formirane krupnije taktičke jedinice — Kvarnerski pomorski sastav i Kvarnerski odred mornaričke pješadije. Oba su odmah isturena prema neprijatelju u sjevernom Jadranu, i pod komandom re-

gionalnog štaba mornarice na tom dijelu Jadrana (II POS) branile su bazu na otoku Istu i prilaze sa mora ka oslobođenom teritoriju i akvatoriju u sjevernoj Dalmaciji, i jednovremeno napadale na njemačke garnizone na kvarnerskim otocima i podvelebitskom primorju, organizovale veze i Transporte za Istru i Hrvatsko primorje i obratno i dr.

Gipkost organizacije, oblika i načina dejstava

Jedna od značajnih karakteristika našeg narodnooslobodilačkog rata u cjelini, pa i na moru, bila je izuzetno gipka i elastična organizacija jedinica, ustanova, komandi i štabova, koja im je omogućavala da se veoma brzo i lako prilagode uslovima u kojima su dejstvovali. To se ispoljilo ubrzo poslije kapitulacije Italije, kada su njemačke snage prešle u napad i posjele gotovo cijelu obalu i većinu otoka, i kada je trebalo što brže prilagoditi dejstva naših jedinica novonastaloj situaciji. Organizacija mornaričkih snaga NOVJ bila je razvijena uglavnom za klasičnu obalsku odbranu, a komande su bile izuzetno brojne, jer se polazilo od pretpostavke da će na oslobođenoj i branjenoj obali imati povoljne uslove za rad.

Prvi udari njemačkih jedinica i gubici koje smo trpjeli na obali i otocima prisilili su sve mornaričke komande da hitno mijenjaju svoju organizaciju i način dejstva. One su to brzo i uspješno učinile, zahvaljujući, prije svega, činjenici što je među starješinama njegovana samostalnost, inicijativa i stvaralaštvo, a odluke su se donosile na svim stepenima komandi, do najnižih, saobrazno specifičnim uslovima. Promjene su bile olakšane i okolnošću što obalske jedinice nisu raspolagale većim količinama teže tehnike i oružja, zbog čega im i promjene borbene organizacije nisu pričinjavale veći problem. To iskustvo od značaja je i za organizaciju obalskih snaga naše savremene RM. Jedinice vatrene podrške izvršavaće najefikasnije svoje zadatke u sistemu obalskih snaga ukoliko se organizuju tako da se mogu pridavati i izuzimati prema potrebi, a što se tiče komandi mornaričkih jedinica — prednost će imati male, organizaciono i tehnički osposobljene komande, prilagođene i za dejstva u najtežim uslovima. Konačno, visok stepen pokretljivosti i udarne sposobnosti naših pomorskih i obalskih snaga omogućava im da dejstvuju iz jednog rejona obalnog mora u drugi rejon na relativno velikim daljinama, kako pred frontom neprijatelja, tako i na privremeno posjednutom prostoru.

Strategijska zamisao druga Tita i Vrhovnog štaba NOVJ o odbrani na Jadranu došla je do izražaja ubrzo poslije kapitulacije Italije. Njemačko zauzimanje obale i otoka u jesen i zimu 1943. godine, a zatim njihove pripreme za zauzimanje otoka Visa i naša odbrana tog otoka nasred Jadranskog mora — sve je to imalo jasnu strategijsku ideju, i ništa se nije dogodilo spontano. Nije, dakle, slučajno što su Nijemci poslije zauzimanja Korčule i Hvara odustali od napada na Vis i upućivanja svojih snaga da posjednu otok Lastovo. Još manje je slučajno što su se naše snage povukle na Vis i uporno insistirale da se brani ovaj otok, što je Vrhovni štab konačno i odobrio. Odobrenje je, kao što je poznato, uslijedilo poslije svestrane procjene strategijskog značaja Visa za produženje dejstava na Jadranu, kao i realnih mogućnosti odbrane otoka od Nijemaca koji su već bili zaposjeli čitavu obalu i najveći broj otoka. Tokom zime i proljeća 1944. godine u najvišim instancama — komandi II oklopne armije i komandi za jugoistok, a zatim u Vrhovnoj komandi Vermahta i ličnom prisustvu Hitlera — Nijemci će, doduše, u nekoliko navrata razmatrati mogućnosti napada i zauzimanja Visa, ali su od toga, ipak, konačno odustali. Takvu odluku zasnivali su na procjeni da raspoložive pomorske snage i vazduhoplovstvo nisu u stanju da obezbijede napad kopnene vojske na Vis, niti njegovo kasnije snabdijevanje i držanje. Nijemci su računali ne samo s odlučnom odbranom snaga NOVJ na otoku, već i sa mogućnošću engleskih pomorskih snaga na Jadranu i avijacije iz južne Italije i sa Visa koje su ih u tome mogle da spriječe. Da li bi se i kako bi se engleske pomorske snage zaista i angažovale u odbrani Visa i kakve su bile njihove stvarne mogućnosti — za temu o kojoj govorimo nije bitno. Ono što treba shvatiti i uočiti jeste činjenica da se Vis brani, prvenstveno, na moru i iz vazduha. I to nije bilo prvi put u historiji.³

Ako je historijski tačno, i u NOR-u praktično potvrđeno, da se ovaj otok brani prvenstveno na moru, a u savremenim uslovima i iz vazduha, onda iz toga slijedi i logičan zaključak: za organizovanu odbranu na Jadranu, pogotovo njegovom centralnom i najvažnijem dijelu, moramo raspolagati respektivnim pomorskim snagama. Očito, Vis ne bi imao za našu odbranu takav značaj kada u rukama agre-

³ Engleske pomorske snage iskrcale su se na Vis 1811. godine i držale ga 4 godine u situaciji dok su Napoleonove armije vladale cijelom Evropom i cjelokupnom jadranskom obalom i otocima. Jednostavno su iskoristile svoju prevlast na moru. Italijanski pokušaj 1865. godine da, koristeći svoje znatno jače pomorske snage, ovladaju Visom i sa Visa se domognu drugih dalmatinskih otoka i gradova na obali, propao je, jer su ih znatno slabije austrijske pomorske snage uspjele tući u poznatoj bici pod Visom.

sora ne bi predstavljao istovremeno i značajno uporište s kojeg može krakasto da razvija svoje napade prema Rogoznici i Dalmatinskoj ploči, Splitu i dolini Neretve. Uostalom, tako su dejstvovala i mornarica NOVJ i 26. divizija tokom 1944. godine, posebno u operacijama za oslobađanje Dalmacije. I ne samo to, Pomorske snage agresora oslonjene na Vis mogu veoma uspješno da stave pod kontrolu cijeli jadranski prostor, razdvoje sjeverni dio od južnog, presjeku dužobalne komunikacije na otvorenom dijelu kod Rogoznice, i one-moguće našim manevarskim snagama da prenose dejstva s jednog na drugi dio Jadrana. Donekle sličan značaj imaju još neki otoci u srednjem i sjevernom Jadranu. U odbrani svakog od njih pomorske snage imaju veoma važnu ulogu.

Iskustva iz završnih operacija

Uoči završnih operacija, u proljeće 1945, na teritoriji Jugoslavije uporno su se branile dvije njemačke grupe armija *E* i *F*, koje su formirale front od Drave do jadranske obale kod Karlobaga i otoka Paga. Osnovni zadatak im je bio da zaštite jugoistočne prilaze Njemačkoj i prihvate snage koje su se povlačile sa Balkana. U Italiji, na tzv. Gotskoj liniji u Toskanskim Apeninima, branila se pred savezničkim snagama njemačka grupa armija *C*, čiji se front naslanjao na jadransku obalu u visini Riminija. Kao što se vidi, sjeverni Jadran je povezivao njemački front u Italiji i Jugoslaviji u jedinstvenu strategijsku cjelinu. Obalu i otoke sjevernog Jadrana, od Karlobaga i Paga do Trsta i Soče, branili su dijelovi dvije divizije i jedna tvrđavska brigada iz 15. brdskog korpusa, i glavnina 97. brdskog korpusa. Ukupno se pred frontom IV armije i mornarice NOVJ nalazilo oko 122.000 njemačkih i kvislinških vojnika, od kojih je 46.000 ili preko jedne trećine bilo angažovano u odbrani obale i otoka. Na otocima je bilo angažovano 9% žive sile, 13% artiljerijskih oružja KoV, 21% obalskih artiljerijskih oružja i 43% malokaribarskih pa-oružja od ukupnih snaga raspoređenih u neposrednoj protivdesantnoj odbrani obale.

Na pravcima kojima su nastupale mornaričke snage NOVJ i jedinice 4. armije Nijemci su se bili odlično utvrdili. Od novembra 1943. godine kada su zauzeli otoke i obalu neprekidno su izgrađivali sistem odbrane. Jedna linija odbrane protezala se od Pule

preko Lošinja do Raba i Paga, drugu su obrazovali na sjevernom dijelu otoka Cresa i Krka, a treća se nalazila na obali od Ičića do Bakarskog zaliva, s osloncem na dobro utvrđene baterije. Brojne minske prepreke postavljene u Kvarneru i Kvarneriću, kanalima koji vode u riječki bazen, i u neposrednoj blizini prilaza Rabu i Lošnju i ulazu u riječku luku, predstavljale su stalnu opasnost, koja je otežavala gotovo svaki pokret morem, posebno desantima. Nijemci su, naime, stalno računali s krupnim desantima Saveznika, zbog čega su i organizovali jake minsko-artiljerijske položaje kojima su obezbjeđivali primorska krila i bokove kopnenih frontova u Jugoslaviji i Italiji.

Obrana otoka bila je organizovana u sistemu utvrđenih rejona, čiju su okosnicu činile dobro fortificirane obalske baterije i minske prepreke u moru. Rejoni su bili posjednuti i znatnim kopnenim snagama, među kojima su glavni dio činile posadne jedinice i mornari sa potopljenih brodova i podmornica, uvježbani za borbu u utvrđenjima. Zavisno od raspoloživih snaga, neprijatelj je posjedao i taktički najvažnije rejone, najčešće naseljena mjesta, u kojima je organizovao kružnu odbranu.

Obično se misli da su pomorske snage Nijemaca na Jadranu bile slabe, jer ih nisu imali kuda dovesti, s obzirom na to da su Anglo-Amerikanci sve vrijeme, naročito poslije kapitulacije Italije, potpuno kontrolisali Sredozemno more. Stvarna situacija, međutim, bila je sasvim drukčija. Njemačke pomorske snage pred početak borbi za Dalmaciju, u jesen 1944. godine, bile su dostigle planirani nivo od dvije flotile razarača i torpiljarki, jedne flotile korveta, četiri flotile torpednih čamaca, i po jedne flotile minolovaca, desantnih i transportnih brodova — svega 6.000 ukrcanih mornara i starješina od ukupno 25.000 ljudi, koliko je brojala njemačka mornarica na Jadranu u to vrijeme. U julu 1944. njemačke pomorske snage raspolagale su sa: 9 razarača i velikih torpiljarki, 1 krstaricom, 22 torpedna čamca, 10 minolovaca i koča i 45 naoružanih motornih jedrenjaka (Vojna enciklopedija, tom VI, str. 111). Početkom aprila 1945. godine Nijemci su još uvijek imali 3 razarača, 30 torpednih čamaca, topovnjača, lovaca podmornica i obalskih lovaca, 8 minolovaca, 1 minopolagač, 40 tenkonosaca i desantnih splavova, kao i veći broj naoružanih motornih jedrenjaka i oko 60 teretnih brodova i tegljača srednje i male tonaže — ukupno preko 80 ratnih brodova i naoružanih motornih jedrenjaka i oko 60 pomoćnih i teretnih brodova.

Ne upuštajući se detaljnije u razmatranje svih operativno-taktičkih i strategijskih aspekata dejstava na Jadranu, jer to i nije predmet ove studije, moguće je ipak izvući nekoliko općih zaključaka, od kojih su mnogi značajni i sa stanovišta doktrine ONOR. Ovdje ćemo ukazati, najprije, na osnovna obilježja odbrane obale i otoka koju su organizovali Nijemci, a potom i na neke osobenosti dejstava naših snaga u obalnom moru, na otocima i obali.

1. Opredeljujući se za relativno stacionarnu odbranu obale i otoka, njemačka komanda se objektivno stavila u pasivan položaj, u stav iščekivanja. Tome je bila podređena i cjelokupna organizacija odbrambenog sistema. Zaključak ne mijenja činjenica da su njemačke flotne snage dosta aktivno dejstvovala protiv naših veza, transporata i osiguranja na moru, a povremeno i kopnene snage taktičkih razmjera protiv naših snaga na otocima (kornatsko otočje, zadarska i molatska grupa otoka). Sigurno je da bi aktivnija dejstva velikih snaga angažovanih u odbrani obale dovela naše jedinice u mnogo teži položaj nego što su one objektivno bile poslije završetka njemačke ofanzive i posjedanja obale i otoka, u jesen i zimu 1943. godine.

2. Cjelokupni sistem odbrane bio je okrenut ka neprijatelju koji se očekivao s mora. Poslije iskustava stečenih u borbama na srednjedalmatinskim otocima izvršene su određene dopune, ali su položaji s leđa, od kopna i unutrašnjosti otoka, ostali i dalje nedovoljno branjeni.

3. Nijesu imali dovoljne pokretne rezerve za intervenciju između pojaseva odbrane i pojedinih utvrđenih rejonu, zbog čega su bili osuđeni na iščekivanje, bez aktivnosti i inicijative.

4. Takav način posijedanja odbrane otoka i obale omogućavao je našim snagama da se, najčešće, neopaženo ubacuju noću na neposjednute i malo kontrolisane dijelove otoka i obale, dovoljno blizu uporišta. Ubrzo poslije iskrcavanja jedinice su se nalazile već na polaznim položajima za napad, izbjegavši tako da se iskrcavaju pod vatrom i s mora lome odbranu.

U odbrani razuđene obale i otočnog arhipelaga objektivno je teško izbjeći neke od slabosti o kojima je bilo riječi, i s tim treba računati. Mogu se nadoknaditi, prije svega, stalnim manevrom snaga sa kopna i među otocima, čime odbrana postaje aktivna i bitno mijenja svoj karakter. U ovakvom sistemu odbrane najupornije se brane otoci u ključnim rejonima; za njihovu odbranu angažuju

se respektivne snage na kopnu, moru i u vazduhu, jer od njihove odbrane ovisi opća situacija na pomorskom vojištu i primorskom frontu.

5. Zadaci njemačkih pomorskih snaga u odbrani obale i otoka očito su bili u neskladu s dejstvima jedinica KoV. Nisu bile planirane za zadatke izviđanja i napade na naše desantne konvoje, niti su obezbjeđivale manevar snagama među otocima i sa kopna na otoke. Razlozi tome svakako nisu bili u pomanjkanju borbenog morala u mornarici. Ni opći odnos snaga na moru, pogotovo na dijelu sjevernog Jadrana i u međuotočkom području u kojem su se kretali naši konvoji, za Nijemce nije bio nepovoljan. Posebna šansa im se pružila prilikom prebacivanja naših snaga na Lošinj i Cres i u vrijeme iskrcavanja u Istri. Pomorske snage Nijemaca ostaju, međutim, i tada neaktivne. Radilo se, očito, o pogrešnoj organizaciji komandovanja pomorskim snagama, njihovoj odvojenosti od snaga koje su branile otoke i obalu, i odsustvu zajedničkog plana upotrebe s jedinicama KoV u protudesantnoj odbrani.

Ako bismo izvlačili operativno-taktička iskustva iz uloge mornarice NOVJ u borbama na otocima i obali, i dejstvima na krilu IV armije u završnim operacijama, u prvi plan bi došli sledeći zaključci:

1. Naše snage su odabrale najprije otok Vis i njega su uporno branile. Po oslobođenju Dalmacije, kada su se dejstva na Jadranu prenijela na njegov sjeverni dio, odabran je i uporno branjen otok Ist. To su bili pivoi odbrane sa kojih su se razvijala vrlo živa ofanzivna dejstva protiv njemačkih snaga na otocima, obali i obalnom moru.

2. Obalske i pomorske snage mornarice NOVJ bile su objedinjene i usko su sadejstvovale u napadu i odbrani. Tako organizovane i rukovođene, one su uspjevale brzo da reaguju na neprijateljska dejstva — izvući se ispred neprijateljskih napada iz jednog regiona (područja) i organizovati dejstva na drugom, stalno iznenadivati i držati neprijateljske snage u napetosti i trošiti njihovu udarnu moć.

3. Našim kopnenim snagama u primorskim zonama, na otocima i obali mornarica je davala stalnu mogućnost manevara — duž obale, sa obale na otoke i obratno. Druga polovica NOR-a, od kapitulacije Italije do kraja rata, puna je primjera za to: prebacivanje 13. divizije u oslobođenju Lošinja i Karlobaga, početkom jeseni 1943; izvlačenje 9. i 26. divizije ispred njemačkih snaga u jesen 1943; napadna dejstva 26. divizije sa otoka Visa na srednjedalmatinske otoke, a zatim na obalu u konačnom oslobođenju Dalmacije, tokom proljeća, ljeta i jeseni 1944. godine; manevar 19. divizije iz regiona Zadra na područje Hercegovine u oslobođenju Mostara, i dr.

4. Kao iskustvo o ulozi Mornarice NOVJ u završnim operacijama i njenim dejstvima na krilu IV armije treba uočiti:

— da su plovni sastavi borbenih i transportnih brodova, iako vrlo skromnih mogućnosti, uspješno obezbijedili na čitavoj dubini operacije ne samo njeno praćenje otočkim i obalnim pravcima (kojima su napredovale snage jedne divizije), nego su u najkritičnijim periodima obezbjeđivali i zamah armijske operacije: oslobođenje Krka i proširenje osnovice za vrijeme podilaska i napada na Rječini, i iskrcavanje u Istri radi obuhvata i obilaska njemačkog korpusa na Rječini;

— da je armijska operacija, u cijelini, bila oslonjena na snabdjevanje morem, jer joj to slabe i nerazvijene kopnene komunikacije uz obalu i preko sjeverne Dalmacije, Like i Gorskog kotara nisu omogućavale. Takva rješenja ne mogu se isključiti ni u savremenim uslovima, pri razvijenim drumskim komunikacijama i sredstvima transporta, jer će putevi duž obale najvjerovatnije biti zauzeti borbenom tehnikom i pokretima operativnih dijelova prvih ešelona i rezervi, a dotur i snabdjevanje će se oslanjati na pomorske komunikacije;

— da je južni dio Istre s Pulom od neposrednog interesa za pomorske snage i komandu koja je odgovorna za jadransko pomorsko bojište, dok je od manjeg interesa za armiju koja organizuje napad ili odbranu na kopnenom frontu (njemački 97. korpus povlači iz južne Istre i Pule svoje snage na pravcu Rijeka—Trst, a ostavlja Pulu mornarici da je brani; naša 4. armija glavninom snaga najkraćim pravcem prodire ka Trstu, prepuštajući dejstva u južnoj Istri i Puli mornarici NOVJ).

II

NEKI AKTUELNI PROBLEMI REALIZACIJE DOKTRINE OPĆENARODNE ODBRANE NA JADRANU

Vojnogografski uslovi

Kao što je poznato, Jadransko more je malo more, a veći dio Jadrana je i plitko more. Oko 50% njegove površine je ispod 200 metara dubine, a samo 25% iznad 500 metara.

Razvojem ratne pomorske tehnike, koja se vrtoglavom brzinom uvodi u oružane snage posljednjih decenija, još više je smanjen jadranski prostor. Dugo oko 890 km i široko u prosjeku 160 km, sa

paralelnim obalama, Jadransko more predstavlja dio jedinstvenog kopneno-pomorskog vojišta, te će i borbena dejstva na kopnu, moru i u vazduhu biti usko povezana i zavisna jedna od drugih. Pomorske i vazduhoplovne snage sa svakog njegovog dijela neposredno utječu na sve ostale dijelove njegove vodene površine i obale, a udari koji mogu biti upućeni s njega i pri upotrebi konvencionalnog oružja ne zahvataju samo obale, nego i veći dio naše nacionalne teritorije.

Obala, otoci, luke i cjelokupni privredni, kulturni i ljudski potencijal Jadrana predstavljaju izuzetno značajan strategijski faktor. U privrednom pogledu, na primjer, Jadransko more je potencijalni izvor nafte, minerala, ribe i raznolike morske faune koja će se, prema svim prognozama, u narednim decenijama još više eksploatisati nego danas. Na Jadranu se intenzivno razvija brodogradnja, koja je već postala jedna od najproduktivnijih i najrentabilnijih grana nacionalne privrede. Ono predstavlja i našu glavnu komunikaciju u međunarodnoj robnoj razmjeni. Na njemu se razvila trgovačka flota od preko 1,5 miliona tona. Na obali je osnova naše turističke privrede, s razvijenom bazom hotela, kampova, aerodroma, luka, pristaništa i raznih vrsta plovnih sredstava, većinom podesnih i za ratnu namjenu. U razvoj petrohemijske i metaloprerađivačke industrije na obali ulažu se svake godine sve veća sredstva, a takva orijentacija nastaviće se, vjerovatno, i ubuduće. Razlog je logičan i vrlo ubjedljiv. Tamo gdje se sirova nafta i minerali uvoze iz prekomorskih zemalja razvila se i odgovarajuća tehnologija prevoza morem (između ostalog, i izgradnja ogromnih brodova od preko 250.000 tona, specijaliziranih za rasuti teret), što je prevozne troškove čak i sa drugih kontinenata učinilo ekonomičnijim nego željeznicom na znatno kraćim odstojanjima. Iako sa izvjesnim zakašnjenjem, na obali su podignute ili se priprema izgradnja rafinerija nafte, koksara i čeličana. Taj trend će se, očito, nastaviti i u narednim godinama, kao što se nastavlja svagdje u svijetu. Jadranska obala će, prema tome, dobijati još više na značaju.

U vojnogeografskom pogledu, Jadransko more s obalom i otocima čini našu državnu granicu, dugu preko 1000 km, što predstavlja skoro jednu četvrtinu ukupne dužine državnih granica. Na njega se naslanjaju krila i leđa odbrane na kopnu, pa će čvrstina i upornost odbrane na tom prostoru biti od velikog značaja za vođenje rata, kao što je to bio slučaj i u narodnooslobodilačkom ratu. U slučaju agresije na našu zemlju, jadranski prostor bi svojim geostrategijskim položajem i privrednim potencijalom bio i za agresora jedan od najznačajnijih strategijskih ciljeva, čijem ostvarenju će on

težiti po svaku cijenu. Upravo zbog takvog značaja, ne smije mu se dozvoliti da bez velikih gubitaka koristi njegove potencijale i vojno-geografski položaj, i da sa tog prostora nanosi udare snagama na kopnu.

U pogledu upotrebe flotnih snaga, ograničen prostor i male dubine Jadranskog mora nameću osjetna ograničenja, kako u odnosu na površinske brodove, još više u pogledu podmornica. Savremeni veliki flotni sastavi dimenzionirani su, naime, za otvorena mora, a Jadran je već u prvom svjetskom ratu bio pretijesan za flotne sastave čiji domet artiljerije nije prelazio 40 km, a avioni sa obale jedva su bili sposobni da otkrivaju i nadlijeću brodove na moru. Bilo bi, međutim, pogrešno zaključivati da krupni flotni sastavi neće prihvatiti rizik i uplovljivati u Jadransko more kada šira borbeno dejstva agresora zahvate i naše obalske zone, odnosno u toku priprema za takva dejstva.

Druga značajna karakteristika Jadranskog mora, posebno u njegovom srednjem i sjevernom dijelu, jesu otoci, paralelno postavljani s obalom. Otoci stvaraju koridor iza kojeg je moguće intenzivno komuniciranje i manevar oružanim snagama, bez neposredne mogućnosti otkrivanja i napada s otvorenog mora. To vrijedi i za rokadnu komunikaciju duž obale. Linija odbrane, isturena na otoke, stvara dubinu, a posjednuta savremenim dalekometnim artiljerijskim i raketnim oružjima na najisturenijim otocima srednjeg Jadrana osjetno otežava uvođenje krupnih flotnih sastava u srednji i sjeverni Jadran. Dio otoka flankira napadne pravce s mora ka obali, zbog čega sa morem oko njih čine nerazdvojni dio odbrane tih pravaca.

Iz ovih nekoliko strategijsko-geografskih karakteristika nameću se slijedeći zaključci:

a) da dobro organizovana i uporna odbrana otoka, naročito u ključnim rejonima, predstavlja preduslov cjelokupne odbrane na jadranskom vojištu, njegovom morskom i obalskom pojasu;

b) kako obalno more s otocima i užim pojasom obale označava više liniju nego dubinu teritorije i akvatorije na kojoj se vodi oružana borba i organizira zaštita stanovništva i svih dobara — to su i problemi odbrane isprepleteni u najvećoj mjeri, i traže najpuniju saradnju svih faktora operativne armije, teritorijalne odbrane, civilne odbrane i zaštite, i drugih činilaca;

c) otoci sa morskom površinom oko njih čine operativne i taktičke cjeline na kojima se dejstva organiziraju jedinstveno, iz jednog mjesta;

d) snage ratne mornarice i njihova dejstva, služba OSOJ, protuminska odbrana, organizacija režima plovidbe, odbrana pomorskih komunikacija, stalna borba za povoljan operativni režim i kontrolu obalnog mora i prilaza, kao i većina drugih dejstava na jadranskom pomorskom vojištu — čine ga jedinstvenom cjelinom. U traženju organizacionih i drugih rješenja odbrane ovo jedinstvo treba poštovati u najvećoj mogućoj mjeri.

Utjecaj Sredozemlja

Jugoslavija je preko Jadranskog mora neposredno povezana sa Sredozemljem. Ta činjenica je uvijek bila i ostala značajna za nas, i to ne samo sa stanovišta ekonomike, već, isto tako, i politike. Sredozemnim morem prolazi, naime, skoro 50% našeg izvoza i uvoza, ali je istovremeno preko sredozemnog prostora naša zemlja povezana sa nezavisnim i neangažovanim zemljama Afrike, posebno arapskim zemljama na njenom sjeveru, i ostalim prijateljskim zemljama na afričkom i azijskom kontinentu.

U oba svjetska rata vojno-politička situacija na Sredozemlju bila je od utjecaja na borbu naroda naše zemlje u sticanju i očuvanju nezavisnosti. Srpska vojska izvukla se 1915. pred nadmoćnim snagama Njemačke i Austro-Ugarske preko Jadrana i Sredozemlja, a godinu dana kasnije ponovo je uvedena u borbu preko istočnog Sredozemlja na solunskom frontu. U našem oslobodilačkom ratu 1941—45. Sredozemlje dobija još širi značaj. Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije povezuje se na Sredozemlju sa savezničkim snagama, organizuje prihvatne baze za dobrovoljce koji su dolazili u prekomorske brigade, obezbjeđuje liječenje teških ranjenika i prihvrat materijalne pomoći, i dr.

U bazenu Sredozemlja Jadransko more predstavlja, u suštini, jedan veliki zaliv Sredozemnog mora, duboko uvučen u evropsko kopno. U postojećoj vojno-političkoj konstelaciji u južnoj Evropi Jadransko more povezuje dva krila južnoevropskog ratišta NATO-pakta (sjevernu Italiju i Grčku), koja su u neposrednoj geografsko-strategijskoj vezi sa sredozemnim ratištem. Iz baza na jugoistočnim obalama Jadrana omogućena je kontrola ulaza iz Sredozemlja i Jonskog mora u Jadran, i obratno. S tim činjenicama se često operiše u strategijskim procjenama situacije na Sredozemlju, južnoj Evropi i Balkanu. Nije bez značaja i okolnost sve češćih posjeta krupnih ratnih brodova i pomorskih sastava vodama Jadrana od kako je posljednjih nekoliko godina porasla konfrontacija supersila na Sredo-

zemlju. Šesta flota SAD, na primjer, uključuje se gotovo u sve veće vježbe pomorsko-vazdušnih desantnih snaga u vodama Jadrana, a u nekim slučajevima se takve akcije sinhroniziraju i sa političkim pritiscima.

Osnovna obilježja ratnih dejstava na jadranskom pomorskom vojištu

Polazeći od općih vojnopoličkih ciljeva koji bi se agresijom na Jugoslaviju pokušali ostvariti, operativni ciljevi takve agresije na Jadranskom moru sastojali bi se, najvjerovatnije, u pokušajima izolacije naše zemlje od svijeta, prijatelja i saveznika onemogućavanjem pritanja pomoći i komuniciranja; korišćenju morskog prostora, otočnog i obalskog područja, kao osnovice za operacije u dubinu naše teritorije i sadejstva snagama u napadu na kopnenim pravcima u unutrašnjosti; neposrednom sadejstvu snagama koje bi na obalnim pravcima i naslonjene na obalu razvijale operacije, i dr.

Već u početku eventualne agresije, a pogotovo u njenom kasnijem toku, treba očekivati da Jadransko more postane zona ratnih operacija, bez obzira da li će biti u pitanju lokalna agresija ili svjetski rat. Odsjeci obale i otoci s kojih će se najneposrednije utjecati i ostvarivati veza sa drugim dijelovima našeg ratišta biće, svakako, i od posebnog interesa za agresora. U ostvarivanju pomenutih i drugih ciljeva, neovisno o redoslijedu njihove realizacije, predviđet će biti postizanje prevlasti na moru i u vazduhu u jadranskoj operacijskoj zoni, ali i šire. A to znači da će borba za izvojevanje prevlasti biti izuzetno teška, te da će naše flotne snage, baze i skladišta, avijacija za podršku, raketno-artiljerijske obalske jedinice i drugi elementi odbrane biti od početka agresije izloženi vrlo intenzivnim napadima. Što se tiče flotnih snaga i cjelokupnog sistema odbrane obale i otočnog arhipelaga — njihov oslonac je u velikoj mjeri obezbijeđen i neprekidno se dograđuje. Agresor ih neće moći da savlada samo pomorskim i vazdušnim napadima, makar kako oni bili intenzivni, već će biti prisiljen na pomorske i vazdušne desante većih ili manjih razmjera prije nego što uopće bude u mogućnosti da pristupi realizaciji bilo kojeg cilja agresije. Ukoliko otočki arhipelag svojim orografskim stvorom i snagom odbrane bude tvrdi za agresora — utoliko više treba očekivati vazdušne desante.

Pomorske snage potencijalnog agresora, s obzirom na njihov sastav u savremenim uslovima (ukrcanu avijaciju i helikoptere, desantna, amfibijska i jurišna sredstva i značajnije kontingente mor-

naričko-desantne pješadije), predstavljaju u svakoj zategnutoj situaciji, pogotovo kada se nađu u blizini naših obalskih voda, izuzetnu opasnost, naročito u pogledu iznenađenja i postizanja početne prednosti. Ukoliko bi uspjele da u toku početnih dejstava napadnu i posjednu neki značajniji otok, to bi im olakšalo uvođenje drugih snaga, prodor u unutrašnje vode, i ostvarivanje daljih ciljeva.

O ovim, kao i mnogim drugim činjenicama i okolnostima, naš mirnodopski ešelon odbrane (flota, obalska odbrana i avijacija) vodi stalnu brigu i u mjeri u kojoj se odnosi u Sredozemlju više zaoštavaju, a aspiracije imperijalističkih snaga prema našoj zemlji postaju izrazitije — stepen njegove borbene gotovosti i budnosti je na višem nivou.

Oružana borba — glavni sadržaj i oblik opštenarodne odbrane

U Smjernicama za odbranu SFRJ od agresije, usvojenim na sjednici Predsjedništva SFRJ 14. novembra 1972. godine, utvrđena su, između ostalog, i osnovna načela oružane borbe i njeno mjesto u cjelokupnom sistemu odbrane zemlje. Oružana borba je definisana kao »... glavni sadržaj i glavni oblik opštenarodne odbrane. Borba i svi drugi oblici svenarodnog otpora čine nužno i nedjeljivo jedinstvo. Masovno angažovanje naroda u sveobuhvatnom aktivnom otporu — idejno-politička i psihološka borba za jedinstvo i moral naroda, funkcionisanje vlasti i svih političkih i drugih ćelija društva, proizvodnja, snabdijevanje, zbrinjavanje i drugo — ima presudan značaj za uspješnu oružanu borbu i vođenje rata u cjelini.«

Takva orijentacija pretpostavlja i maksimalno oslanjanje na sopstvene snage. U Smjernicama se o tome kaže slijedeće: »Oslanjanje na sopstvene materijalne mogućnosti jedan je od osnovnih uslova za uspješno vođenje rata. Tome može udovoljiti naša materijalna, tehnička i naučna baza u uslovima teškog i dugotrajnog rata. Ona mora da se dobro organizuje, pripremi i nađe optimalna rješenja proizvodnje u ratu. Solidne i dobro locirane materijalne rezerve, pripremljene u miru, biće od velikog značaja za snabdijevanje u ratu. Materijalno-tehnička pomoć sa strane može, u određenim uslovima, značajno doprinositi uspješnoj odbrani od agresije, ali vođenje opštenarodnog odbrambenog rata ne može se dovesti u veću zavisnost od te pomoći.

Nikakva tehnička i druga nadmoćnost agresora ne može dovesti u pitanje našu opštenarodnu odbranu, niti bitno opredijeliti

ishod rata. To može samo da utiče na trajanje rata i mijenjanje oblika i metoda vođenja borbe. Opštenarodna odbrana je odgovor i na agresiju koja bi uslijedila i uz eventualnu upotrebu nuklearnih sredstava.«

Smjernice posebno naglašavaju prostornu dimenziju borbe i otpora: »Konceptija opštenarodne odbrane podrazumijeva vođenje borbe i pružanje otpora na cjelokupnom našem prostoru. Nema dijelova prostora koji bi se agresoru prepustili bez borbe. Takođe nema dijelova teritorije koje bi privremeno zauzeo agresor a da se na njima ne vodi borba i ne pruža masovan otpor naroda. Privremeno gubljenje pojedinih, pa i većih dijelova prostora, ne bi predstavljalo ni pod kakvim uslovima poraz, jer bi se ishod rata rješavao borbom, a ne držanjem bilo kog dijela prostora po svaku cijenu. Međutim, naša je težnja da se neprekidno održava što veća kompaktnost teritorije naše zemlje, a da se na ostalim dijelovima teritorije ostvari što veći stepen kontrole. Karakteristike našeg kopnenog prostora i teritorijalnog mora sa ostrvima predstavljaju našu veliku prednost za uspješno vođenje borbe i pružanje masovnog otpora naroda i protiv tehnički izrazito nadmoćnijeg agresora...«

Snage odbrane na Jadranu

Koristeći iskustva NOR-a i savremeni razvoj pomorske tehnike izgradili smo sopstvenu teoriju odbrane na Jadranu. U protekle tri decenije ona nam je obezbjeđivala siguran razvoj, a istovremeno nas je osposobila da konačno izgradimo koncepciju i doktrinu općenarodne odbrane, i da nađemo odgovor na ona pitanja pomorske strategije o kojima u poslijeratnom razdoblju nismo imali definisane stavove.

U sklopu naše cjelokupne strategije, RM predstavlja operativnu okosnicu za dejstva na Jadranu i priobalskom području, stvarajući time vrijeme i prostor ostalim snagama odbrane, sprečavajući iznenađenje sa i preko mora, i rješavajući najsloženije operativno-taktičke probleme odbrane na najvažnijim pravcima i rejonima obale, obalnog mora i prilaza. S obzirom na ovako složene i delikatne zadatke, od snaga RM zahtijeva se da održavaju visok stepen borbene spremnosti, i da budu sposobne za brz i efikasan otpor u slučaju iznenadne pojave agresora. Istovremeno, one treba da budu i okosnica širokog narodnog otpora na tom području, inicijator akcija i dejstava teritorijalne odbrane, civilne odbrane i zaštite, i drugih elemenata otpora. Ovo u toliko prije što na obali dugoj preko 1000 km

i u obalnom moru sa preko 620 otoka i otočića — RM ne bi bila u stanju da sopstvenim snagama pokriva i kontroliše sva dejstva, niti je to u koncepciji općenarodnog odbrambenog rata potrebno.

U podršci RM vazduhoplovstvo joj obezbjeđuje vazдушnu zaštitu i podršku u najkritičnijim rejonima i fazama borbenih dejstava, a specijalne avijacijske i helikopterske jedinice namijenjene su za sadejstvo u obalnom moru i na prilazima.

Po prirodi svoje tehnike i oružja koje imaju u svojoj opremi, i s obzirom na manevre koje primjenjuju u izvršavanju svojih zadataka, jedinice RM osposobljene su da dejstvuju ne samo u zahvatu fronta, već i u pozadini snaga agresora. To im daje veliku gipkost i omogućuje im da stalno prodiru duboko u pozadinu snaga neprijatelja i sadejstvuju teritorijalnim jedinicama na otocima i užem obalskom području. Snage teritorijalne odbrane preuzele bi na sebe glavne zadatke borbe na privremeno posjednutim dijelovima obale, otoka i obalnog mora.

Jedna od značajnih komponenata borbe protiv agresora bila bi i podvodna dejstva. Kao što je poznato, u našoj zemlji se intenzivno razvijaju sredstva za ovu vrstu dejstava — od krupnih do sasvim malih, individualnih. Zadaci koje podvodne borbene grupe i odredi, kao dio specijalnih jedinica JNA i TO, budu izvršavali obuhvataće najrazličitije akcije, tj. sve ono što krupna ratna tehnika ne može uspješno da uništava, zašto ju je neekonomično angažovati, ili je jednostavno nema u određenom trenutku u nekom rejonu.

U borbu protiv agresora biće uključene i sve broderske radne organizacije, lučke kapetanije i ispostave, ustanove za održavanje pomorskih plovnih puteva, za održavanje veza sa brodovima, spasavanje na moru i sl. Svaka od njih će, na specifičan način, neposredno s jedinicama RM i teritorijalne odbrane učestvovati u organizaciji borbenih dejstava, obezbjeđenju ratnog režima plovidbe, manevru oružanih snaga morem, i pomorskoj odbrani u cjelini. U istom obimu angažovala bi se i trgovačka mornarica. Njeno uključivanje u ratna dejstva zabilježeno je već u prvom svjetskom ratu, a u lokalnim ratovima i prekomorskim intervencijama novijeg vremena (poslije drugog svjetskog rata) njeno angažovanje je dobilo još šire razmjere. Trgovačke mornarice su tako postale značajan element strategije i stratezijskih dejstava na moru.

Mišljenja da trgovačke mornarice malih zemalja, u zatvorenim morima i bez neposrednog prilaza velikim morima, koje nemaju snaga da bi ih uspješno štatile u prekomorskim prevoženjima u ratu, te da samim tim nemaju ni većeg stratezijskog značaja — neodrživa su već na našem sopstvenom iskustvu. U prvim godinama drugog

svjetskog rata, na primjer, neprijatelj je držao obadvije strane ulaza u Jadran, a u drugoj polovini samo jednu, ali su naši i saveznički brodovi, ipak ulazili u Jadran s transportima vojne pomoći u jednom, i ranjenicima i zbjegovima u drugom pravcu. Situacija i odnos snaga su se promijenili, ali bi bilo pogrešno ako bismo iz toga izvukli zaključak o potpunoj nemogućnosti angažovanja trgovačke mornarice. Vjerovatno će to biti neizvodljivo u pogledu brodova najveće tonaže, ali će se zato mnoštvo manjih i srednjih brodova neposredno angažovati i u oružanoj borbi i za potrebe privrednih djelatnosti u obalnim vodama. Dio velikih brodova koji se zatekne u našim lukama i vodama branićemo koliko je to najviše moguće, a za brodove koji se zadese izvan naših voda treba pravovremeno utvrditi koncepciju i organizaciju prihvata i što adekvatnijeg uključivanja u opće napore odbrane.

Flota, obalska odbrana i jedinice KoV u odbrani obale

U opredjeljivanju zadataka ratne mornarice u poslijeratnom periodu jedan od odlučujućih činilaca bio je tehnički nivo i veličina njenih flotnih snaga. Kada su ove snage, dakle osnovne snage ratne mornarice, bile nedovoljne i tehnički zastarjele, zadatak odbrane je preuzimala kopnena vojska. U ratu je, na primjer, otok Vis, glavnu bazu i uporište mornarice NOVJ, branila 26. divizija zajedno sa snagama mornarice. Neposredno iza rata bili smo još uvijek tehnički veoma slabi na moru, zbog čega su na obali i otocima stacionirali brojni pukovi pješadije, artiljerije i inženjerije. Flotne snage su bile zastarjele i služile su, prvenstveno, za obuku ratnih kadrova. Ratna mornarica tog perioda bila je, u stvari, primorska armijska oblast, koja je imala zadatak da prvenstveno kopnenim snagama brani otoke, obalno more i obalu.

Početkom pedesetih godina, uporedo s promjenama vojnopoliitičke situacije, nastaju značajne izmjene i u organizaciji, sastavu i zadacima RM. Za nekoliko godina izgrađene su značajne flotne snage (mnoštvo torpednih čamaca, desetine protupodmorničkih i patrolnih brodova, flotila razarača, veći broj minopolagača i desantnih brodova, jaka flotila minolovaca i dr.), uvedene su prve jedinice torpedne avijacije, a pukovi pješadije, artiljerije i inženjerije svedeni su na neophodne snage mornaričke pješadije, namijenjeni za specifične zadatke na otocima i obali zajedno sa flotnim snagama i desantno-jurišnim plovnim sredstvima. Istovremeno je intenzivirana iz-

gradnja obalske artiljerije, njeno fortifikacijsko utvrđivanje i zajednička obuka u odbrani obalnog mora sa flotnim snagama.

Osnovna udarna i manevarska snaga RM postaju flotne snage. Vremenom su one, ipak, zastarjele, pa je ponovo usvojena stara alternativa sa brojnim snagama kopnene vojske na obali i u primorskim zonama. U posljednjih desetak godina, međutim, izgradnjom flotnih snaga nove tehničke generacije i respektivne udarne moći, konačno se ustaljuje naša mornarička organizacija sa svojim flotnim i obalskim snagama, u skladu s doktrinom općenarodne odbrane.

Prenošenje težišta s jednih snaga na druge bila je u svim periodima posljedica ekonomsko-materijalnih činilaca i nemogućnosti blagovremenog završavanja flotnih snaga novim, savremenijim generacijama pomorske borbene tehnike. Krajem pedesetih godina našle su se u sličnoj situaciji i mnoge druge RM. Izgradnja krupnih, moderno naoružanih brodova predstavljala je neizdrživo finansijsko opterećenje i za ekonomski bogatije države. S druge strane, u uskim morima su tako skupi i dragocjeni brodovi mogli vrlo lako postati plijen avijacije. Rješenja su se morala tražiti u drugom pravcu. Preokret nastaje početkom 60-tih godina pojavom malih brodova naoružanih raketama, sposobnih da unište i najveće brodove. Na deset puta manjem i otprilike toliko jeftinijem raketnom čamcu koncentrisala se nekoliko puta veća udarna moć nego na klasičnom razaraču. Našoj ratnoj mornarici pružila se tako prilika da iskoristi tu prednost i postane značajna snaga odbrane. Tu šansu ona je i iskoristila i ponovo reafirmirala faktor borbe na moru u odbrani obale.

Okosnicu odbrane obale, otoka i obalnog mora čine čvrsto brañeni utvrđeni rejon i dubini. U takvom sistemu je i u uslovima prevlasti agresora u vazduhu i na moru mogućan manevr i sasređivanje napada i udara. Odsudna odbrana utvrđenih rejon je osnovni zadatak obalskih snaga. Po dubini, ona se prostire od linije dometa obalskih artiljerijsko-raketnih jedinica i minskih prepreka do protudesantno organizovanih uporišta na otocima i obali. U uskim morima to je, najčešće, glavni zadatak ratne mornarice. S tim u vezi, otklonjene su i dileme o tome kako organizovati odbranu — da li imati težište na odbrani obalskih pomorskih komunikacija i odbrani osnove baziranja flotnih snaga, ili na protudesantnoj odbrani? Nekada, dok desanti nisu predstavljali glavni vid napada na obalu rasprave o tome nisu bile bez osnova. Ratna mornarica bivše Jugoslavije, na primjer, bila je gotovo isključivo orijentisana na odbranu sopstvenih i napade na komunikacije protivnika, zbog čega u njenoj nadležnosti nije ni bila odbrana obale,

čak ni rejona baza. U prvom svjetskom ratu glavnim oblikom napada na obalu smatrano je artiljerijsko bombardovanje baza i pomorskih i kopnenih komunikacija, odnosno odbrana sopstvenih komunikacija i baza od takvih istih napada protivnika. Savremena odbrana obalskih komunikacija i baziranja u uskim morima rješava se, međutim, u okviru osnovne, protudesantne odbrane.

Orijentacija na protudesantnu odbranu ne znači i obavezu fizičke vezanosti flotnih snaga za obalu i ograničavanja njihovog izlaska na otvoreno more i isturanja linije odbrane. Da li će i u kojoj mjeri flotne snage da budu vezane za obalu zavisice od velikog broja faktora, prije svega od odnosa snaga na moru i u vazduhu. U mjeri u kojoj obalske snage budu sigurnije branile i kontrolisale obalske vode i obezbjeđivale podršku flotnim snagama raketama, helikopterima i avijacijom — ove će moći uspješnije da djeluju na otvorenom moru, i obratno — dok flotne snage budu efikasnije djelovale na otvorenom moru, biće manja opasnost od napada na obalu, pogotovo iznenadnih. Gledano uprošćeno, može se reći da su flotne snage snažni prednji odredi odbrane obale, i da se iza njih nalaze linije odbrane koje ih podržavaju i prihvataju. U našim uslovima, pri postojanju velikog broja otoka i vrlo efikasnih flotnih snaga, liniju odbrane je moguće isturiti daleko ispred obale, prema otvorenom moru, što će prisiljavati agresora da za napad na obalu i ostvarenje ciljeve po dubini angažuje vrlo jake pomorske, vazduhoplovne i kopnene snage. Agresor ne može računati da će taktičkim sastavima ostvarivati svoje ciljeve. Napadi ovih razmjera biće razbijeni još na moru i otočkom području, a za napad na obalu i sa obale u dubinu biće mu neophodne svježije, znatno krupnije snage.

Odvajanje flotnih snaga od obalske odbrane bilo bi, u suštini, potpuno suprotno doktrini i strategiji općenarodne odbrane, jer bi se svodilo na imitaciju velikih mornarica i njihovih flota. Polazeći sa tih pozicija, u našim oružanim snagama nisu nikada ni dominirale ideje o eksteritorijalnosti ratne mornarice. One bi, pogotovo danas, bile deplasirane, u vrijeme kada su se na otocima, obalskom moru i obali razvile brojne snage teritorijalne odbrane koje sa ratnom mornaricom, posebno njenim obalskim jedinicama, čine jedinstvenu snagu povezanu planovima, međusobnom podjelom zadataka, jedinstvenim komandovanjem i zajedničkim ciljem odbrane svakog dijela mora i obale.

Kada je riječ o obalskoj odbrani kao sistemu, ponovno treba naglasiti da u koncepciji ONO ona rješava jednovremeno dva odvojena zadatka: protudesantnu odbranu i odbranu operacijske osnovice

mornarice. Obalske snage izvršavaju svoje zadatke u punom sadejstvu sa svim ostalim elementima na vojištu: jedinicama RM, operativnim snagama kopnene vojske i avijacije, brojnim snagama teritorijalne odbrane, i dr. Jedinice obalske odbrane odgovorne su za odbranu prilaza (s mora i preko otoka) na obalu, prvenstveno na pravcima kojima se najlakše napada sa obale u dubinu državne teritorije. Svojim rasporedom i brojem one moraju biti u stanju da spriječe sve taktičke desante, a operativnim desantima slome napad prvih ešelona i obezbijede neophodno vrijeme za protivnapade i protivudare operativnih sastava KoV. Zadaci obalske odbrane u okvirima ratne mornarice završavaju se, dakle, na obalnom rubu. Borbu po dubini, u primorskim zonama, kao i na svim drugim dijelovima našeg nacionalnog ratišta, preuzimaju kopnene snage operativne vojske, teritorijalne odbrane i vazduhoplovstva zajedno sa cjelokupnim stanovništvom organizovanim za oružanu borbu i otpor agresoru.

Osnovna sredstva obalske odbrane — obalska artiljerija i rakete, mine i druge prepreke u moru, posadne mornaričko-pješačke jedinice i jedinice podrške — raspoređena su u zoni odbrane, na otocima i isturenim dijelovima obalnog ruba. Morski prostor koji povezuje rejon obalske odbrane čini komunikaciju među njima. Vladanje tom komunikacijom je uslov uspješne odbrane u svakom pojedinačnom rejonu i zoni odbrane u cjelini. Za kontrolu obalskog morskog prostora i odbranu komunikacija obalskoj odbrani se dodeljuju obalske pomorske snage za protivpodmorničke, protivminске, protivdiverzantske i druge zadatke. U svom sastavu obalska odbrana ima i desantno-jurišna, helikopterska, amfibijska i transportna pomorska sredstva, neophodna za mañevar snagama i aktivna dejstva u odbrani.

Prethodno izložene karakteristike sistema obalske odbrane (jednovremeno i pomorske i kopnene), uslovljavaju i originalna rješenja organizacije naše ratne mornarice, za razliku od drugih mornarica koje, također, dejstvuju u uskim i zatvorenim morima. Mi smo uvjereni da ovakva organizacija najbolje odgovara ne samo koncepciji i doktrini općenarodne odbrane, već i uslovima jadranskog pomorskog vojišta.

U skladu sa ovim konceptom i doktrinom, naša mornarica je organizovana na principu jedinstva komanda i kontrole, što omogućava brzu i efikasnu reakciju na neprijateljske dejstva. Osim toga, naša mornarica je organizovana na principu jedinstva dejstva, što omogućava brzu i efikasnu reakciju na neprijateljske dejstva.